

КОМПАРАТИВІСТИКА

УДК 821.161.2'05.09:7.04Кобилянська+821.162.1'05-1/-9.09Ожешко

ПРОТИСТОЯННЯ ЧОЛОВІКА Й ЖІНКИ В ПУБЛІЦИСТИЦІ ОЛЬГИ КОБИЛЯНСЬКОЇ ТА ЕЛІЗИ ОЖЕШКО

THE CONFRONTATION BETWEEN MAN AND WOMAN IN THE JOURNALISM OF OLGA KOBLYANSKA AND ELIZA OZHESHKO

Яручик В. П.,

orcid.org/0000-0002-9314-944X

кандидат філологічних наук,

доцент, завідувач кафедри української літератури

Волинського національного університету імені Лесі Українки

У другій половині ХХ ст. в Україні та Польщі з'являються твори, присвячені проблемам становища жінки, ролі чоловіка, їх освіти, виховання, місця у суспільстві. Саме в цей час гендерна проблема окреслилася як злободенна в позитивістській пресі. Героїнь багатьох творів тих років змальовують в оточенні книг, вони прагнуть до знань, праці на благо суспільства. Особливо багаті на такі персонажі твори Елізи Ожешко, Болеслава Пруса, Марії Шеліги, Яна Захар'ясевича та інших. Консервативна преса, як правило, не одобряла такого роду героїнь.

У своїх художніх творах Ольга Кобилянська максимальну увагу приділяє творенню образу нової жінки — самодостатньої, з яскраво вираженими особистісними якостями, освіченої, інтелігентної. Її героїні наділені рисами європейських інтелігенток, сповнені внутрішнім аристократизмом. Вони не хочуть повторити долю своїх ровесниць: просто вийти заміж і обмежити своє життя тільки спілкуванням із чоловіком і вихованням дітей. Ці героїні прагнуть свободи вибору власного життєвого шляху, справжнього взаємного кохання, самореалізації — того ж, про що мріяла й Ольга Кобилянська.

При творенні жіночих образів Ольга Кобилянська спирається на тогочасні філософські вчення, зокрема думки щодо місця жінки у суспільному житті, висловлені Фрідріхом Ніцше.

Жіночі та чоловічі образи, які створювала Ольга Кобилянська в публіцистичних творах надзвичайно колоритні. Жінка — це сильна характером, позбавлена надмірного романтизму, сповнена нових ідей, спроможна на виклик суспільству особистість.

Еліза Ожешко на власному життєвому досвіді відчула, як важко залишитися без підтримки чоловіка. Залишившись у молодому віці вдовою, вона постала перед проблемою самотійно управляти маєтком. Робити це було складно. Тому публіцистичні твори польки пронизані автобіографічними рисами. Вона усвідомлювала величезну відповідальність, яку несуть матері, хоча ніколи не мала дітей і не знала принад материнства. Еліза Ожешко була переконана, що саме в руках матерів доля і майбутнє нації.

Ключові слова: Ольга Кобилянська, Еліза Ожешко, публіцистика, емансипація, література, жіночі права, гендерні проблеми.

In the second half of the 20th century, works appeared in Ukraine and Poland devoted to the problems of the position of women, the role of men, their education, upbringing, place in society. It was at this time that the gender problem was outlined as topical in the positivist press. The heroines of many works of those years are depicted surrounded by books, they strive for knowledge, work for the benefit of society. The works of Eliza Ozheshko, Boleslav Prus, Mariia Sheliha, Yan Zakhariasevich and others are especially rich in such characters. The conservative press, as a rule, did not approve of such heroines.

In her artistic works, Olha Kobylianska pays maximum attention to the creation of the image of a new woman — self-sufficient, with pronounced personal qualities, educated, intelligent. Her heroines are endowed with features of European intellectuals, full of inner aristocracy. They do not want to repeat the fate of their peers: just get married and limit their lives only to communicating with their husbands and raising children. These heroines long for the freedom to choose their own life path, true mutual love, self-realization — the same thing that Olha Kobylianska dreamed of.

When creating female characters, Olha Kobylianska relies on the philosophical teachings of that time, in particular, on the thoughts about the place of women in social life expressed by Friedrich Nietzsche.

Female and male characters created by Olha Kobylianska in publicistic works are extremely colorful. A woman is a person with a strong character, devoid of excessive romanticism, full of new ideas, capable of challenging society.

Eliza Ozheshko felt from her own life experience how difficult it is to remain without the support of her husband. Widowed at a young age, she faced the problem of managing the estate on her own. It was difficult to do. That is why Polka's publicistic works are imbued with autobiographical features. She was aware of the enormous responsibility that mothers bear, although she had never had children and did not know the joys of motherhood. Eliza Ozheshko was convinced that the fate and future of the nation is in the hands of mothers.

Keywords: Olha Kobylianska, Eliza Ozheshko, publicistics, emancipation, literature, women's rights, gender problems.

Постановка проблеми. Проблема жіночої емансипації була ключовою в житті і творчості української письменниці Ольги Кобилянської та польської письменниці Елізи Ожешко. Наприкінці XIX ст. емансипація жінок стала однією з найбільш обговорюваних соціальних проблем. Усе частіше розглядалася роль жінки в житті не тільки сім'ї, а й суспільства. Європейці почали розуміти необхідність змінити ставлення до жіночої частини суспільства. Вперше була озвучена вимога надати жінкам доступ до навчання у вищих освітніх закладах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження суспільної ролі жінки у творах Ольги Кобилянської стали предметом психологічних та феміністичних розвідок вітчизняних літературознавців Віри Агеевої, Олександри Гаврилюк, Тамари Гундорової, Ніли Зборовської, Соломії Павличко та ін.

Серед польських дослідників варто назвати Зоф'ю Клярнер, Яна Детко, Гражину Борковську, Антонія Потоцького, Артура Гурського, Анну Мартушевську та інших.

Постановка завдання. Протистояння чоловіка і жінки публіцистичних творів Ольги Кобилянської й Елізи Ожешко були

предметами численних наукових розвідок, оскільки обидві письменниці торкалися питань, що є актуальними дотепер. Адже в багатьох країнах і сьогодні жінки обмежені в своїх правах, не можуть отримати гідної освіти, займатися політикою, обиратися до урядових установ тощо. Все це ще раз підтверджує думку, що гендерні аспекти творчого доробку Ольги Кобилянської та Елізи Ожешко і на сьогодні не втратили своєї значимості.

Виклад основного матеріалу. В Україні Ольга Кобилянська долучилася до феміністичного руху, започаткованого Наталією Кобринською на західноукраїнських землях у кінці XIX століття. 1892 року побачила світ її праця «Рівноправність жінок» та нарис «Жіноча вистава в Чикаго», 1893 — оглядова стаття про жіночий рух у країнах Європи, 1894 року оприлюднено доповідь «Дещо про ідею жіночого руху» та ін.

У вищезгаданій доповіді Ольга Кобилянська переконливо доводила переваги рівноправності жінок у суспільстві, опираючись на європейський досвід: «В краях, де освіта й культура стоять високо, як у Німеччині, Англії, Франції і навіть Росії, жінки не лякаються вже тих слів: вони порозуміли їх есенцію і борються гаряче, щоб забезпечити собі долю так, як забезпечують її собі мужчини, т. е. їх батьки, мужі і браття! А батьки, мужі і браття їх підпирають їх, уступаються за їх долею й борються по сеймах і в думах державних, і ступають чим раз, то вперед, вперед!» [3, с. 233].

Дослідниця Соломія Павличко зазначає, що «Кобилянську вабила романтична надлюдина, але в баченні письменниці вона була, безсумнівно, жінкою» [6, с. 170]. Ці погляди з'явилися в письменниці під впливом філософії Фрідріха Ніцше та ідей Генрі Томаса Бокля. Змістом її філософії стало розкриття неповторної сутності жінки не тільки в побутовому плані, а й у громадській та політичній сферах. Ольга Кобилянська переконана в тому, що жінка здатна бути активною, розвиватися та творити національну історію. Дослідник Іван Дзюба стверджує, що «Феміністичні ідеї Ольги Кобилянської виграють порівняно не лише з феміністичними ідеями Жорж Санд, а й скандинавських авторів, а також Ромена Роллана й Стефана Цвейга: вони радикальніші й життєвіші, психологічно повнокровніші за рахунок болючого національного наповнення» [1, с. 347].

Жіночі образи, які створювала Ольга Кобилянська в художніх творах, та жінка, про яку вона говорила у своїх публіцистичних текстах, в листах — це сильна характером, позбавлена надмірного романтизму, сповнена нових ідей, спроможна на виклик суспільству особистість. В листі до Осипа Маковея вона каже: «Я думаю, що моя заслуга се та, що мої героїні витиснули вже або звернуть на собі увагу русинів, що побіч дотеперішніх Марусь, Ганнусь і Катрусь можуть стати і жінки європейського характеру» [4, с. 99]. Образи, створені жінкою-письменницею, дуже відрізнялися від жіночих образів, які створювали письменники-чоловіки, та які вважалися класичними жіночими образами. Їх героїні сповнені горя, нещастя, зломлені та принижені.

Паралельно постають чоловічі образи у творчості письменниці: нерішучі, безвольні, безхарактерні. І в новелах та оповіданнях, і в нарисах та її листуванні зустрічаємося зі своєрідною опозицією чоловічого та жіночого начал чи то через діалоги, чи то через конкурування, чи взагалі через відсутність комунікування. Ольга Кобилянська по-різному оцінює чоловічу та жіночу творчість, яку, на її думку, розділяє мета. Для чоловіка — це досягнення мети, для жінки — сам процес творення: «Кажуть мужчини, що жінка ніколи не дорівняє мужчині. Я не знаю, чи дорівняє чи ні, але знаю, що вона цілком щось відмінного створить, не менш цінного від нього — щось, чого він не в силі ніколи вдати» [3, с. 394].

У тогочасному суспільстві побутовував традиційний погляд на жінку як «іншу», слабку істоту, існування якої було обмежено сім'єю, домом та дітьми. Їй не потрібно було освіти, планів на майбутнє поза родиною, не потрібно було займатися якоюсь працею, окрім ведення домашнього господарства та втіхи чоловіка. І головне: їй потрібно вийти заміж.

Ольга Кобилянська у публіцистичній праці «Дещо про ідею жіночого руху» розмірковує: «І дійсно! Чи ж не є прапор долі жіночої — непевність? Коли в родині з'явиться синок — родичі тішаться, коли з'явиться дівчина — сумують. Чому то так? Чому воно, сиротятко, приносе уже малесеньким життям своїм сум з собою? Воно тому так, що доля його непевна. А непевна — тим, що не знати, чи здобуде собі чоловіка, котрий мав би статись її кормильцем і заступником вітця й матері, чи ні. Горе тій, котрій не удалося здобути того!..... Їй ще кажуть, щоб училася красні рухи мати, щоб була гарною, граціозною, вмiла подобатись... адже від того, від подобання, залежить її доля, її

щастя! Коли чого-небудь учиться, то завжди переважно тому, щоби в «товаристві добре зарепрезентуватися»! Адже по неї прийде той, що вчиться, щоб мати раз свій кусник хліба та бути собі паном! Так, по неї прийде той пан, і він подасть їй хліба. Їй не треба самій учитись і про це клопотатися, — вона прийде вже на готове!.. Горе тій, котрій не вдасться здобути... того пана! Окрім того, що останеться без кормильця, без товариша й оборонця — тратить вона в теперішнім устрою суспільнім і вартість і значення, бо і яким значенням тішитись тепер незамужня жінка?.. Що представляє вона? «Стара панна» — се нічого ні більше ні менше, як ціль різнорідних дотепів, як тягар родинний!» [3, с. 236]. У такий дещо іронічний спосіб письменниця розмірковує про долю-недолю дівчини, яка уже від народження приречена на нелюбов. Мета її життя — вдале заміжжя, і для цього не потрібно ніякої науки, окрім таланту кокетки.

Авторка через весь текст проводить думку про рівноцінність від народження чоловіка та жінки: «Адже природа...говорила до неї те саме, що й до чоловіка: «Ось ти і жий!»» [3, с. 230]. Але чоловік приходить у цей світ озброєний вміннями та навичками, готовий до боротьби за існування. По-іншому складається доля жінки: «Замість того жінка! Чим озброєно її, щоб дати їй можливість заспокоїти в першій лінії вимоги природи, а далі, щоб могла бути й собі сама ціллю? Чим озброєна вона до боротьби за існування, що зроблено для неї, щоб дати їй жити, як не перечить, не забороняє того природа: жити відповідно до своїх здібностей, своєї сили і своїх вимагань!.. Їй лише одно не забороняється, в неї лише одна зброя в житті, а то: сльози, сльози і ще раз сльози!» [3, с. 232].

Якби не усталені погляди суспільства про призначення жінки, то жінка могла би поєднувати і визначені природою обов'язки стати дружиною та матір'ю, і досягнути поставленої мети, як те роблять чоловіки. Ольга Кобилянська в доповіді «Дещо про ідею жіночого руху» виявляє широке розуміння природи жінки, розглядає жінку як людину, що від природи рівна з чоловіком, має ті ж привілеї та права свободи особистості, справедливості, людської поваги, право на освіту, працю, навчання. Авторка не каже, як узгодити ці сфери приватного та суспільного життя, не говорить про сексуальне життя жінки, її бажання. Вказує вона й на односторонність виховання жінки, адже

традиційно виховання жінки спрямоване на «розвій її чуття, аніж на духовні здібності, характер і силу фізичну» [3, с. 232].

Тому не дивно, що в епістолярії та публіцистиці Ольги Кобилянської можемо знайти численні роздуми про літературну творчість як жіноче ремесло. Роздуми про письменницьку працю та її місце в житті мисткині часто зустрічаються на сторінках її листів. Так, у листі до Петка Тодорова (лист від 12.06.1900) вона пише: «...я без літератури не можу жити. Вона мені потрібна до життя, як воздух» [3, с. 447], в іншому, (до Петка Тодорова від 5.12.1900) *«якби Ви знали, скільки в мене охоти до писання — а як мало часу і як мало всього того, що письменнику потрібно»* [3, с. 464].

Важливу роль у становленні феміністичних поглядів відіграло спілкування Ольги Кобилянської з Осипом Маковеем, до якого вона мала симпатію та планувала поєднати з ним своє життя. Десятирічний період цього спілкування супроводжувався великою кількістю листів, у яких письменниця розмірковувала про роль та місце жінки-письменниці в тогочасному суспільстві, її життя та освіти, часто з сумом повторюючи, що вона й сама недостатньо освічена: «В мене нема «виробленого імені» і, мабуть, і ніколи не буде. В мене нема відповідного образования до писання, а з тим, що я знаю досі, не зайду далеко...» (лист до Осипа Маковея від 14.08.1895) [3, с. 279].

Болить мисткиню питання співвідношення, рівноцінності жіночої й чоловічої творчості. В одному з листів вона розмірковує: «Кажуть мужчини, що жінка ніколи не дорівняє мужчині. Я не знаю, чи дорівняє чи ні, але знаю, що вона цілком щось відмінного створить, не менш цінного від нього — щось, чого він не в силі ніколи вдати» (Лист до Осипа Маковея (18.01.1899) [3, с. 394].

Листування з Осипом Маковеем сповнене різних, часто психологічно гострих міркувань, які знаходили своє втілення у художніх творах мисткині. Ольга Кобилянська відверто ділилася своїми почуттями та думками про кохання, шлюб, спільне життя, не розуміла, чому ці думки не розділяв коханий. «Коли молодий хлопець любить чи мужчина — се нічо, се природно, — але коли дівчина любить — о, то се в ній нічо інше, як лиш «самиця» заворушилась. Се треба в ній зараз аналізувати і обдерти її почування з всяких ідеалів і з всякої чистоти. Не знаю. Любов матері шанується, любов сестер ціниться,

але чому любов дівчини має в болото стягатися — останеться мені загадкою, доки жити буду» [4, с. 199].

На думку дослідниці Михайлини Коцюбинської, саме «любовні листи «портретують» свого автора напрочуд повно й виразно. Тут якнайменше «маски» і якнайбільше «обличчя» [5, с. 55]. У статті «Від свободної орлиці до ніжної голубки: своєрідність епістолярних діалогів Ольги Кобилянської» Анна Ільків аналізує листи письменниці до Осипа Маковея. Опираючись на монографію Марка Павлишина «Ольга Кобилянська: прочитання», дослідниця наводить поділ листів письменниці на 4 періоди, кожен із яких наповнений різними настроями. Так, у перший період (з 1895 року по жовтень 1897 року) листи письменниці сповнені дружньої та фахової симпатії, між опонентами встановлюється контакт та зароджуються симпатії. Від 15 жовтня 1897 року до кінця 1900, в другий період листування, у листах з'являється елемент наказу та вимоги, Ольга Кобилянська не погоджується і, врешті, відкидає роль слабкої жінки. Від січня 1901 року до вересня 1901 року листи письменниці сповнені великої емоційної напруги, вона повертає частину листів Осипа Маковея та просить повернути чи спалити її листи. У четвертий період листування митців швидше нагадує «листування як ритуал» [7, с. 200], щоб хоч якось зберегти творчий діалог [2].

У своїх щоденниках, автобіографіях та листах Ольга Кобилянська створила ідеал чоловіка, освіченого, творчого, сильної особистості, високодуховного, аристократа. Серед її знайомих до такого ідеалу підходили Василь Стефаник та Осип Маковей. Але стосунки з першим не склалися зовсім, а з другим закінчилися через певний час теж не на користь жінки, хоча вона неодноразово пропонувала почати спільне життя: «Чи маєте відвагу розпочати життя, як я Вам пропоную. Я маю. Але Ви скажіть рішуче слово, і я піду за Вами?» [4, с. 248]. Однак опонент виявився не дуже рішучим і не відповів взаємністю.

Ольга Кобилянська у перший період листування з Осипом Маковеем для опису чоловіків вживає певні метафоричні образи. Один із них, образ резонатора: «Если Ви є мій Resonanzboden [резонатор (нім.)] то, прошу Вас, відзивайтеся, як я граю...з тим Ви далеко-далеко ліпше мені прислужитеся, ніж мовчанням» (лист до Осипа Маковея від 15.10.1897) [3, с. 390]. Цей образ пізніше з'являється і в її художній творчості, зокрема

у новелі «Valse melancholique». Також з'являються образи «лева, що сміється» та «ведмедя».

Стосунки розвивалися напружено, часто й емоційно. Авторка прагне продовжити спілкування і пропонує примирення: «Гніватися я не гніваюся, а тоті двері, що ми зачинили отсими послідніми листами за собою, не отворимо ми — ні Ви, ні я, то чого там вже гніватися. Приходьте, як давно, а згодом навчусь може і я від Вас з всього сміятися!» (Лист до Осипа Маковея від 19 січня 1901 р.) [3, с. 401]. Ольга Кобилянська часто говорить про шлюб, сім'ю: «Про «шлюб» я тут не пишу нічого. Се свята велика окрема річ і я її не хочу тут мішати. Вона є, і є, і ще раз є, і вічно буде...» (Лист до Осипа Маковея від 13 червня 1901 року) [3, с. 404]. Вона не заперечує необхідності для дівчини вийти заміж. Однак це має відбутися за взаємною симпатією, згодою, а не як купівля-продаж.

У листах письменниці створює й жіночий образ, який в процесі розвитку почуттів змінюється від свободної орлиці до образу ніжної голубки — хранительки домашнього вогнища. «Медведі, література і своя хата заповняють моє життя, а Ви будете мали працю..., і те, що будете любити, і свободу. Ніхто не буде її Вам обмежати. Навіть «чорна кава» буде, як її досі мали — лише може трохи інша» (Лист до Осипа Маковея від 13 червня 1901 року) [3, с. 404]. В останній період листування митців відбувається перетворення Ольги Кобилянської, яка, відчуючи нерозділеність почуттів, готова була сама всьому світові оголосити про свої почуття: «...мені не соромно отворити уст про мої чувства», «я знаю: так, як я люблю, ніхто Вас не любить і любити не буде», «се, що я для вас відчуваю, воно таке велике і святе, таке біле, що я стану перед цілим світом і скажу се», «я лиш хтіла, щоб се було — хтіла, щоб могла скорше, скорше крила над Вами розп'яти» (Лист до Осипа Маковея від 13 липня 1901 р.) [3, с. 406]. Відбувається наступний перехід — від ніжної голубки до вільної й гордої орлиці.

Останній період листування між митцями позначений прохолодністю та офіційністю. З боку Осипа Маковея це було лише своєрідним ритуалом спілкування, а письменниці намагалася зберегти дружні та творчі стосунки. В одному з листів до Степана Смаль-Стоцького вона пише: «...особистість Осипа Маковея відограла свою незлу роль в мене як у письменниці. Такі нариси, як «Через море», «Сліпець», «Акорди», «Valse melancholique» і інше, про котре я

вже забула («Рожі»), походять з часу нашого «письменницького приятельства» [3, с. 242].

Також жінка не мусіла обмежуватися лише виконанням ролі зразкової дружини та матері. Кожен громадянин, незалежно від статі, повинен був мати рівний доступ до знань та вибору професії. Звісно, жінкам не відразу відкрився шлях до всіх галузей освіти. Упродовж багатьох років окремі робочі місця були зарезервовані виключно для чоловіків. Однак спосіб мислення щодо проблеми жіночої освіти повільно змінювався, спростовувалося багато стереотипів. Уперше також обговорювалося питання виховання молодих дівчат та підготовка їх до роботи вихователями підростаючого покоління.

Серед тих, хто боровся за права жінок, була Еліза Ожешко. Проблема емансипації жінок у Польщі набула особливого значення після втрати незалежності. Для польки була визначена важлива роль — бути берегинею домашнього вогнища та захисницею польської мови від забуття. У ситуації, коли іноземна влада здійснювала масштабні дії, спрямовані на викорінення всіх проявів польськості, сім'я мала стати її опорою. У кожній родині мати відіграла важливу роль, оскільки тягар виховання наступних поколінь лягав на її плечі. Два повстання призвели до загибелі тисяч чоловіків, які осиротили дітей і залишили дружин непідготовленими до самотійного життя. Упродовж багатьох років поляки зазнавали репресій та переслідувань з боку іноземної влади. Вони посилилися особливо після поразки Січневого повстання. Тоді багато землевласників втратили своє майно та засоби для існування. Значна частина повстанців була відправлена до Сибіру. Внаслідок царських репресій без підтримки чоловіків опинилося багато дружин і матерів, які залишилися в Королівстві Польському. Вони повинні були піклуватися про родину.

На жаль, вони не були належним чином підготовлені до цього, тому що традиційно освіту могли здобути лише чоловіки, а жінки — задовольнятися знаннями, отриманими спочатку від гувернерів і домашніх учителів. Однак ці знання здебільшого обмежувалися співом, грою на фортепіано та гачкуванням: «Усе ж оточення змалку прищеплює віру в те, що найбільш гідні поваги походження, багатство і краса. З дитинства ...їх змушують довгими годинами бити по фортепіано, неважливо, мають вони здібності чи ні, їх вчать співати, неважливо, чи мають вони хоч якийсь талант... До того ж їм

прищеплюють найбезглуздішу думку, що їхня мета — вийти заміж. Усе виховання дівчат має вигляд гарно влаштованої вистави... їхня музика чи спів мають зіграти роль приманки в полюванні на чоловіка» (пер. авт.) [9, с. 82].

Еліза Ожешко розуміла, наскільки непрактичним виявився такий підхід до освіти дівчат, особливо в той момент, коли багато чоловіків або загинули під час Січневого повстання, або були відправлені до Сибіру. Дивлячись на безліч позбавлених майна та підтримки чоловіків жінок, які були неспроможні знайти своє місце в суспільстві, письменниця вирішила звернути увагу читача на їх трагічну ситуацію. На сторінках своїх творів описала долю жінок, які не могли знайти роботу, щоб утримувати себе та членів родини. Таким чином вона показала, наскільки важливо належним чином підготувати дитину, особливо дівчинку, до майбутньої професії, яка приносить заробіток. Виховувати так, щоб вона розуміла, що не завжди зможе розраховувати на фінансову підтримку свого чоловіка, що може настати момент, коли доведеться працювати для себе та своїх дітей. На той час це питання мало велике значення.

На власному життєвому досвіді Еліза Ожешко відчула, як важко залишитися без підтримки чоловіка. Будучи молодою вдовою, вона постала перед проблемою самостійно управляти маєтком, і не змогла з цим впоратись. Письменниця зрозуміла, що, як і більшість тогочасних жінок, виявилася непередготовленою до життя. Під впливом цих обставин вона написала повість «Marta», яка справила глибоке враження на читачів. Один із сусідів письменниці висловив думку про те, що жінці пора перестати бути лялькою, а стати повноцінною людиною, а безглузді заняття рукоділлям замінити корисною працею [12].

Жінки зі знатних сімей повністю покладалися на своїх чоловіків і сподівалися на спокійне життя в успадкованих маєтках. Але коли через деякий час гроші закінчувалися, змушені були шукати роботу. Однак ця справа часто не давала бажаних результатів. Як наслідок, у містах з'являлося все більше безпорадних, знедолених матерів та їх голодних дітей. Це, у свою чергу, сприяло розвитку таких патологій, як алкоголізм, крадіжки та проституція.

У своїх художніх творах і публіцистичних працях Еліза Ожешко проголосила гасла покращення життя жінок. Вона знала, що необхідно змінити пріоритети у навчанні дівчат, дати їм змогу здобути знання і

тим самим відкрити шлях до кращого майбутнього. Особливу роль у зміні існуючої ситуації авторка відводила матерям, які мали виховувати своїх синів патріотами та захисниками Батьківщини, виховувати польськість та любити рідну мову. Вони мали формувати у синів любов до рідної землі та польської культури, традицій, а також захищати їх від надмірного впливу всього іноземного. Дочки, навпаки, мали навчитися від своїх матерів, що мета їх життя — не тільки вийти заміж, а й здобути освіту. Важливим обов'язком матерів було підготувати своїх дочок до оплачуваної роботи, якщо це буде необхідно. Письменниця засудила виховання молодих дівчат як салонних ляльок, оскільки, навчившись на власному досвіді, знала, що це не приносить хороших результатів і не готує їх до самостійного життя.

Багато уваги письменниця приділила роздумам про сім'ю. Вона вважала, що шлюб не повинен обмежуватися суто тілесними стосунками, це має бути духовна та інтелектуальна спорідненість. Цікавими є її думки щодо ставлення чоловіка до материнства і ролі жінки-матері: «... якби він вважав материнство чимось більшим, ніж просте народження дитини, якби воно охоплювало величезні моральні та розумові ресурси, яких потребує жінка, якщо для своєї дитини вона хоче бути матір'ю не лише фізично, він би не був би таким рішучим противником розумового виховання жінок... Мати, яка є матір'ю лише в силу зачаття і народження дитини, не має права на високі відзнаки материнства» (пер. авт.) [15, с. 459]. Письменниця добре усвідомлювала важливу роль матерів у процесі виховання та навчання молодого покоління, формування їх особистісних якостей. Вона розуміла, що дуже мало матерів добре справляються з цією роллю. Основна причина цього — відсутність жіночої освіти, що унеможливлювало виховання дітей повновартісними людьми та громадянами. Саме тому прагнула відкрити університети, де могли би навчатися молоді дівчата.

Еліза Ожешко неодноразово писала про видатних польських жінок, зокрема про легендарну принцесу Ванду та королеву Ядвігу. Вона також згадувала про важливу роль матерів у житті таких особистостей, як король Ян III Собеський та Ян Кохановський. У листі-відповіді «List do kobiet niemieckich i o Polce Francuzom» запропонувала типові портрети польських жінок XIX ст., які мешкали в сільській місцевості та в місті. Більшість із них, позбавлені піклування чоловіка, змушені були самостійно заробляти на життя собі та своїм сім'ям, дбати про

виховання та належну освіту своїх дітей. Еліза Ожешко уважно стежила за суспільно-політичною ситуацією й усвідомлювала, що жінка-полячка упродовж останніх тридцяти років була самотня, з маленькими дітьми, іноді зі старими батьками на утриманні. Їй доводилося наглядати за домашніми робітниками, розумно і ощадливо управляти господарством, утримувати лад у домі. І, разом із цим, залишатися турботливою матір'ю, піклуватися про менших дітей, учити читати й писати старших. Як зауважує письменниця, «зазвичай вона розумна і смілива, довіряє власним силам, які упродовж багатьох десятиліть скеровує до двох цілей: зберегти власний клапчик землі і виховувати дітей, наскільки це можливо, з найкращою турботою» (пер. авт.) [15, с. 65].

Торкаючись проблеми чоловічих та жіночих прав, письменниця, на думку критиків, не вимагала абсолютної рівності між статями, але намагалася ці ідеї покласти на чисто практичний ґрунт, закликала, «щоб суспільство... забезпечувало матеріальне існування жінки, відкриваючи їй шляхи для праці і даючи їй загальну, а потім професійну освіту» (пер. авт.) [13, с. 29]. Найперше, Еліза Ожешко хотіла бачити не лише вчену жінку, що може обговорювати філософські питання, а добру й розумну дружину, матір і громадянку жінку.

Письменниця підкреслювала, що під емансипацією слід розуміти зняття ярма з жінки, звільнення її від кайданів. Йшлося не про шлюб та родинні зв'язки, бо польські жінки не хотіли від них позбутися — у середніх класах чоловіки зазвичай не знущалися над своїми дружинами, а більшість дівчат інтуїтивно відчували, що саме створені сім'ї — це найголовніший обов'язок, найвище завдання і найбільше щастя жінки [15]. Не про таке ярмо йшлося. Жінки повинні були найперше визволитися «...від фізичної слабкості, більше нав'язаної, ніж від природи взятої, від нестачі моральних сил для самостійного життя, від прокляття вічного рабства й ангельства, від пошуку шматка насущного хліба з чужої руки, від вічного закриття перед ними шляхів отримання серйозної та корисної роботи» (пер. авт.) [15, с. 22].

Еліза Ожешко вважала, що надмірна екзальтація та ідеалізація жінок не сприяє їхньому благу, оскільки може спричинити ставлення до них як до ангельських істот, тому їх не привчали до реалій повсякденного життя. Між тим, жодна з них не повинна погодитися на те, щоб трактували її як неповнолітню, від природи більше схожу на квітку, ляльку, ангела, ніж на людину [15]. Призначення жінки, як

і чоловіка, — бути насамперед особистістю, а вже потім дружиною, матір'ю, домогосподаркою. Письменниця зазначала, що жінки, при наявності правильних переконань та прагнень, можуть бути здатні до творення матеріальних суспільних благ [15]. Однак спочатку вони мають докласти зусиль для власного морального вдосконалення. Тоді зможуть «...привнести в суспільство специфічний спосіб розуміння і застосування моральних законів» (пер. авт.) [15, с. 24]. Однак на початку, аби користуватися своїми правами, жінки повинні навчитися добре виконувати свої обов'язки, тому що «кожен закон супроводжується обов'язком, а складність обов'язку збільшується з дією закону, тому права належать лише тим, хто хоче і вміє виконувати свої обов'язки» (пер. авт.) [15, с. 13]. Такий підхід до виконання обов'язків гарантував, за словами Елізи Ожешко, належне ставлення до жіночої проблеми та її позитивний вплив на долю як окремих людей, так і суспільства в цілому.

Описуючи мешканку міста, письменниця наголошує на її тяжкій долі. Вона змушена поєднувати кілька способів заробітку, оскільки не в змозі задовольнити потреби, які зростають із кожним днем. Виникали проблеми з вихованням та навчанням дітей, оскільки школи були платними, і їх було недостатньо. Але, попри такі скрутні обставини, жінці вдавалося зберегти охайність, спокій, витримку [15]. Авторка звертає увагу на «...її бліді руки, що постійно крутять якусь роботу в пальцях, її голову, яка під волоссям, завжди акуратно зачесаним, спрямовує всю силу її думок в один бік» (пер. авт.) [15, с. 67].

Саме так виглядала полька-мати ХІХ століття в очах Елізи Ожешко: самотня, завжди чимось стурбована, але також героїчна, працьовита і від усієї душі віддана своїм дітям, готова піти на чималі жертви.

Не минула увагою і матерів, які не дуже добре виконували свої батьківські обов'язки. Це — переважно дружини чиновників та представниці знатних родів. Вони не змогли пристосувати освіту своїх дочок до їх реальних здібностей і схильностей, зазвичай спрямовували своє виховання в неправильному напрямку, тим самим ускладнювали молодій жінці можливість знайти відповідне місце у світі. Люди, які займали високі посади в інтелектуальній та соціальній ієрархії того часу, вважали її нижчою за них, тоді як ті, що походили з бідніших верств населення, ставилися до неї з презирством і огидою [15].

У праці «O kobiecie indyjskiej» Еліза Ожешко показала типову мешканку Індійського півострова, вказала на всі обмеження в її житті та поведінці, які є результатом філософських та релігійних переконань, що панують у цьому типowo патріархальному суспільстві. Переконання, що жінки покликані виключно на роль дружини та матері, призвело до значного обмеження її прав та можливості реалізувати себе в будь-якій іншій сфері суспільного життя. Кульмінацією існування жінки мав стати шлюб, у якому чоловік (як постачальник усіх матеріальних благ) мав необмежену владу, а також материнство. Кожен чоловік був зобов'язаний мати нащадків, тому багатоженство було дозволено законом. У такій культурі безплідність стала справжнім нещастям. Існували навіть спеціальні закони, що регулювали поведінку чоловіка, дружина якого не могла стати матір'ю або народити сина: «Жінці, яка взагалі не мала дітей, дозволялося залишити чоловіка після восьми років шлюбу; та, що народила лише дочок — після одинадцяти; та, у кого смерть забрала дітей, могла залишити чоловіка через десять років» (пер. авт.) [15, с. 93]. Таким чином, материнство стало першою і єдиною заслугою жінки. Саме завдяки йому вона могла стати окрасою і втіхою свого чоловіка, а також повноцінною людиною. З плином часу ставлення до жінок в Індії значно покращилося, але погляди на її місце в суспільному житті не змінилися: і надалі найперше мала залишатися дружиною та матір'ю [15].

Вартою уваги є стаття «O sprawach kobiet», в якій Еліза Ожешко поділила жінок на кілька груп залежно від ролі, яку вони перейняли на себе. Першу групу складають «księżniczki» («принцеси»), доглянуті та розпещені дочки заможних батьків, які не отримали ґрунтовної освіти. Їхні навички обмежувалися грою на фортепіано та поверхневим знанням французької мови. Вони проводили дні, відвідуючи сусідів, зітхаючи і шукаючи відповідного кандидата в чоловіки. Вечорами нудьгували, оскільки були нездатні зайнятися корисною справою. Відсутність чіткої життєвої мети призвела до популярної на той час хвороби, яку письменниця називає «mania grandioza». Авторку статті хвилює питання, що буде з цими «принцесами», коли вони вийдуть заміж і стануть матерями, коли їм доведеться піклуватися не тільки про себе, а й про свою сім'ю, про майбутнє своїх дітей. Тоді швидше за все почнуть господарювати, не виявляючи при цьому особливого

інтересу, «...з обличчями скинутих із трону королев» (пер. авт.) [15, с. 210].

Другу групу представляють так звані «*kury domestiki*» («домашні курки»), жінки, які користуються повагою у суспільстві, які здатні піклуватися про дім та сім'ю, іноді навіть заради дітей приносити в жертву своє здоров'я та прагнення. Цим вони, безумовно, заслуговують повагу суспільства, оскільки приносять йому більше користі, ніж «*księżniczki*». Серед недоліків Еліза Ожешко найперше називає відсутність відповідної освіти, що не дозволило знайти місце в новій реальності, коли чоловіки перестали бути домінуючою групою у всіх сферах суспільного життя. Ці жінки не цікавились громадськими справами чи новинами науки, знання яких можна було б використати для ведення домашнього господарства, наприклад, новини в галузі ботаніки чи хімії. На жаль, типова «домашня курка» завжди діяла на основі традицій та знань, переданих їй матір'ю та бабусею. Тому така жінка не була хорошою дружиною та вихователем, оскільки міцно замкнулася у колі власних уявлень та звичок. Вона ніколи б не дозволила дітям жити відповідно до настроїв епохи, а тому, ймовірно, не погодилася б віддати своїх дочок до університету. Адже, на її думку, жінка не отримує користі від освіти, оскільки знання здобуваються у результаті спостереження за старшими. Для хороших домогосподарок суспільні справи та економічні питання, якими, на думку «*kury domestiki*», у найкращому разі повинні займатися філософи, також не мають значення. Тому цей тип жінок є протилежністю типу «*Polki-obywatelki*» [15].

Наступною працею, яка вмістила у собі ключові погляди Елізи Ожешко на жінку, стала стаття «*O kobiecie polskiej*», яка пізніше увійшла до дослідження «*O kobiecie*», опублікованого у 1891 році. Авторка демонструє еволюцію жінки у польському суспільстві упродовж багатьох століть, акцентуючи увагу на єдиній функції, що залишилася незмінною: бути дружиною та матір'ю. Такі чесноти, як дівоча невинність, подружня вірність і хазяйновитість були притаманні жінці-домогосподарці, і, водночас, характеризували її як громадянку суспільства, яка повинна виховати дітей у дусі патріотизму, служіння на благо нації. Отже, в Польщі сформувався тип жінки-громадянки, який, на думку авторки статті, домінував над іншими: «...лише жінки-громадянки, які цікавляться суспільними думками та інтересами, піклуються про них і беруть участь у них якщо не безпосередньо і

діяльно, то думками, бажаннями, різноманітними впливами, словами та почуттями» (пер. авт.) — зазначає Еліза Ожешко. Також слушно висловлює переконання, що ці жінки передають колорит «усієї історичної жіночої спільноти і тип зневажених і змучених, силоміць утримуваних у монастирях... рабинь» (пер. авт.) [15, с. 80]. Своєю господарською та виробничою працею вони роблять значний внесок у збереження та зростання родини та національного процвітання. Авторка порівнює польську жінку-громадянку, здатну пожертвувати власні інтереси задля суспільного блага, до римських матрон, які громадянські інтереси ставили понад усе [15].

Значна частина цієї статті присвячена питанню освіти дівчат. Найчастіше їх навчали іноземним мовам, співу, танцям та рукоділлю. В кращому випадку, дівчинка могла закінчити початкову школу і навчитися читати й писати. Здобути вищу освіту жінці — це була нездійсненна мрія, тому багато з них їхали навчатися в університети за кордон. На жаль, більшість були змушені повернутися до своїх родинних маєтків, аби відвідували бали та якомога швидше вийти заміж.

Незважаючи на таку критичну ситуацію, Еліза Ожешко була переконана, що польське жіноцтво не втратить почуття громадянського обов'язку, і, виховуючи дітей, приносить користь державі та народу.

Один із дослідників творчості письменниці Ян Нітовський, аналізуючи зміст статті «O kobiecie» зауважив, що ця праця «набуває значення не наукового трактату, а книги, написаної з практичною метою, яка могла би відкрити очі багатьом розумним читачам на недоліки в системі виховання жінок і чітко визначити покладені на неї обов'язки, особливо в існуючих умовах» (пер. авт.) [13, с. 39].

Ще одна стаття — «O sprawach kobiet» — з'явилася друком у 1884 році на сторінках часопису «Świat». У ній авторка черговий раз порушує питання ґрунтового навчання жінок. Письменниця пропонує відкрити в Польщі університет для жінок, аби вони могли здобути освіту та професію на батьківщині. Еліза Ожешко переконана, що освіта, всупереч поширеним у суспільстві поглядам, не перешкоджатиме жінці бути хорошою дружиною, матір'ю та домогосподаркою. Навпаки, отримані знання допоможуть у стосунках із чоловіком та дітьми. Жінка, що звикла до серйозної й важкої роботи, буде менш марнотратною, примхливою, легковажною дружиною, матір'ю й громадянкою, аніж

та, чиє виховання включало лише позування перед дзеркалом, модне навчання французькій мові та засвоєння азів приготування їжі [15].

Вершиною публіцистичних роздумів письменниці про жінку є праця «*Kilka słów o kobietach*», опублікована 1870 року в часописі «*Tygodnik Mód i Powieści*». У ній письменниця намагається пояснити, що насправді відбувається з емансипацією жінок, оскільки ця проблема часто неправильно трактувалася в суспільстві. Багато людей розуміли концепцію емансипації жінок як відмову від домашніх справ та поширення розбещеності серед них. За словами авторки статті, емансипація народилася з необхідності звільнення жінок від підневільних уз [14, с. 3]. Однак це не спроба відмовитися від подружнього життя. Еліза Ожешко зазначає, що створення сім'ї для жінки є необхідністю, оскільки без цього вона не зможе стати матір'ю, виховували дітей.

Родина була для неї найвищою святістю й основою існування всіх народів, у ній вона бачила вияв найвищого щастя і повноцінності жінки. Критики зауважують, що зі змісту статті стає зрозумілим: «сімейне життя — це наріжний камінь моралі, це тиха і священна келія, в якій жінка захищається від світових бур; жінка хоче звільнитися не від пристойності і простоти, а від прокляття вічного рабства» [11, с. 50]. Дім для неї є своєрідним оазисом, чоловік — захисником і рятівником, а діти — радістю та відпочинком. Крім того, сім'я, на думку авторки, — джерело суспільної моралі, адже саме вдома треба вчити хлопців патріотизму та прихильності до польськості, а дівчат виховувати повноцінними громадянками своєї держави.

Однак жінка-мати не повинна забувати, що наявність сім'ї — це не лише привілей, а перш за все обов'язок. Зрештою, на її плечах лежить тягар виховання наступних поколінь, а отже, і відповідальність за майбутнє польське суспільство, за долю майбутньої Польщі. Жінка повинна знати про важливу місію, покладену на неї. Вона також повинна якнайкраще і найстаранніше готуватися до ролі дружини, господині, а головне — виховательки, у той час, коли більшість жінок тогочасного суспільства уявляли шлюб як безкінечну ідилію. Авторка статті за допомогою ряду риторичних запитань акцентує на цьому увагу читача: що таке сімейне життя? які в ньому справи, труднощі, турботи? для яких індивідуальних і суспільних цілей воно існує? що потрібно для корисного і почесного виконання покладених на нього завдань? які

внутрішні та зовнішні бар'єри необхідно подолати і яким може і повинен бути шлях їх подолання? [14].

Еліза Ожешко добре усвідомлювала бездарність багатьох сучасних матерів і бачила численні помилки у навчанні дітей. Вказуючи на їх причини, найперше звертала увагу на стереотипи, що передавалися з покоління в покоління. Якщо дівчинка виховувалася у світі, заснованому на грошах, де освіта обмежувалася знанням кількох французьких фраз та вмінням представити себе в компанії, у майбутньому вона точно не змогла б правильно виховувати своїх дочок. Таким чином, вона повторюватиме помилки прабабусь і матерів. Авторка статті розуміла необхідність змінити напрямки виховання дівчат, а отже, і необхідність усвідомлення матерями думки, що сучасність вимагає від молодої нареченої, яка вступає в доросле життя, чогось більшого, ніж просто здатність знайти відповідного кандидата у чоловіки. Жінки повинні були здобувати освіту, яка дасть їм необхідні навички для виконання ролі дружини та домогосподарки, та професію, яка забезпечувала б у майбутньому гідну та чесну працю. На думку Елізи Ожешко, не можна стати хорошим вихователем і домогосподаркою лише з тими знаннями, які молоді дівчата отримали в результаті домашнього навчання. У турботі про дітей не можна покладатися лише на інтуїцію та традиції, передані попередніми поколіннями. Завданням кожної матері має бути, насамперед, щоденна турбота про чиєсь здоров'я та життя, тому, на думку автора, фізичне виховання дітей є надзвичайно важливим, починаючи з дитинства. Як перша няня, саме мати повинна точно знати, як доглядати за новонародженим. Тому жінок слід навчати анатомії, фізіології, гігієні та навіть фізики та хімії, щоб, маючи відповідні знання, вони могли належним чином доглядати за дітьми.

На підтвердження своїх суджень наводить приклади життя багатьох своїх жінок-сучасниць, які несвідомо завдавали шкоди дітям, навіть неправильно підбираючи добову дозу їжі. Ці жінки любили своїх дітей, але не мали достатніх знань, щоб належним чином доглядати за ними. Хорошою матір'ю, на думку авторки статті, може бути лише освічена жінка, яка у своєму вихованні керуватиметься серцем, інтуїцією, розумом. Вона не лише подбає про здоров'я та фізичний стан дітей, а й підкаже, як піклуватися про їх мораль та духовність. У минулому заслугою матері було народження дитини та навчання її релігійним істинам. У XIX столітті обсяг обов'язків жінки-матері був розширений.

Письменниця вказала на цікавий шлях формування особистості молодих жінок. На її думку, матері повинні показувати їм хворих і страждаючих, голодних і знедолених, щоб викликати співчуття та почуття відповідальності за долю бідняків. Таким чином, вони повинні пробудити в серцях дочок найвищу і найціннішу любов: любов до нещасних, покинутих людей [14].

Прагнення надати жінці більше прав і свобод пояснюється слабкістю й тендітністю жінок. Як відомо, жінки від природи слабші від чоловіків, і впродовж попередніх століть вони мали набагато менше прав, аніж представники сильної статі.

Спостерігаючи за жінками, які присвячують себе лише безглуздим розвагам, нехтують своїми обов'язками, авторка робить спроби знайти відповідь на питання: чому жінки руйнують своє життя та життя своїх родин, і висловлює переконання, що вона тісно пов'язана з освітою. Еліза Ожешко не погоджується з думкою про те, що жінка створена лише для того, щоб бути доброю дружиною, матір'ю та домогосподаркою. Навпаки, вона стверджує, що поки її розум не набуде своїх фундаментальних принципів і широкого розвитку, поки вона не переконається, що є людиною, яка обов'язково повинна мати мету, працею і стражданням йти до цієї мети, поки вона не навчиться працювати і страждати, до того часу вона нарікатиме на сімейний розлад, марнославство, погані манери [14]. Письменниця порівнює систему освіти у Польщі із методами навчання у США та Англії. Навчаючи молодих жінок правилам етикету, не можна залишати поза увагою їх естетичні уподобання: мистецтво та літературу. На відміну від полячок, молоді американські та англійські жінки чудово підготовлені до сімейного життя та знають літературу на високому рівні. Як слушно зауважила Марія Жмігродзка, Еліза Ожешко демонструвала «схильність відводити жінці особливу роль як репрезентантці культурних цінностей у домашньому колі, віру в особливі, «естетичні завдання жінки у світі». ... Однак не можна не помітити, що ці тенденції, мабуть, сформувалися під тиском шляхетних і романтичних традицій, у яких виховувалася Ожешко» (пер. авт.) [17, с. 201].

Письменниця переймалася тим, що коли представники чоловічої статі протягом усієї молодості готуються до ролі чоловіків, очільника родини та годувальника, жінки не отримують такої підготовки. В компанії молодой леді було недоречно говорити про шлюб, тим

більше — про дітей. Також ніколи, навіть своєму нареченому, вона не могла зізнатися у коханні. Тому, опинившись перед вибором майбутнього чоловіка, дівчина постала перед дилемою: чи має її обранець подібні цілі та бажання, чи вдасться їм створити хорошу сім'ю? Як зауважує Еліза Ожешко, вона не знає відповіді на ці питання, але точно знає одне: її доля — бути дружиною та матір'ю [14].

Зазвичай, дівчина змушена була виходити заміж не за того, до кого мала почуття та симпатію, а дуже часто за людину, якої навіть і не знала. Батьки самі обирали майбутнього чоловіка, навіть якщо він був набагато старшим, хворим чи жорстоким. Ця ситуація добре знайома самій письменниці, адже після смерті батька, мати, всупереч її волі, видала заміж за сусіднього поміщика Петра Ожешка. І таких матерів, на жаль, було ще досить багато. Незважаючи на те, що їх основною турботою мав бути добробут дітей, у них ніколи не було часу чи бажання серйозно задуматись про їх виховання, тим паче — освіту. Як приклад, письменниця наводить типову ситуацію, коли жінка-мати, замість того, аби приділити час дітям, витрачає його на візити до сусідів, розваги, відвідування костелу тощо [14].

Батьки мають відігравати важливу роль у процесі виховання жінки, адже це вони повинні забезпечувати духовний і розумовий розвиток дітей, особливо дочок. Вони першими мусять дбати про їх майбутнє, і належним чином про це потурбуватися. Еліза Ожешко сподівалася, що батьківська любов, здоровий глузд і уважне спостереження за важким становищем жінок, які жили в ХІХ столітті, покаже батькам, що дітей потрібно виховувати по-іншому: «Виховання! Ось ключ до добра чи зла, сили чи слабкості, праведності чи гріха» (пер. авт.) [14, с. 3].

Насправді, навчання підлітків, особливо дівчат, зазвичай не було ідеальним. На жаль, батьки зазвичай керувалися не інтересами своїх дітей, а радше марнославством, наслідуванням моді. У ті часи обов'язковим було мати в якості гувернера іноземця, бажано француза. Письменниця розкритикувала такий стан речей, запитуючи: «...хіба це не смішно і не принижує людську і громадянську гідність наших матерів? Хіба це не та сама поверховість і вузькість понять, та ж готовність пожертвувати всім заради блиску і марнославства, що руйнує сімейне існування, не робить жінку нездатною зайняти належне місце в суспільстві?» (пер. авт.) [14, с. 4].

Як зазначають критики, праця Елізи Ожешко «*Kilka słów o kobiecie*» здобула популярність серед читачів, особливо жіночої статі: «Повчання та поради, що звучать зі сторінок праці «Кілька слів про жінку» жадібно слухали молоді, спрагливі серця. Видання її закінчувалися один за одним, швидше, ніж захоплюючі романи» [10, с. 31].

Небезпідставно письменницю називали вчителем і вихователем польського народу [93]. Вона багато уваги приділяє питанням сім'ї та її ролі у формуванні наступних поколінь поляків, усвідомлювала величезну відповідальність, яку несуть матері, хоча ніколи не мала дітей і не знала принад материнства. Еліза Ожешко була переконана, що саме в руках матерів доля і майбутнє нації. Якщо вони не виконують належним чином своїх обов'язків, то ніколи не виховують своїх дітей зразковими громадянами.

Висновки. Таким чином, роль Елізи Ожешко у процесі повільної зміни пріоритетів у вихованні дівчат була дійсно величезною, тим більше, що вона висловлювала постулати з цього приводу не лише в літературних творах, а й у публіцистиці.

Її публіцистичні праці присвячені висвітленню проблем і недоліків у вихованні дівчаток — майбутніх дружин, матерів, громадянок. Письменниця значну увагу приділяє питанням ролі матері у процесі виховання дитини, найперше дівчинки. Еліза Ожешко зазначає, що для повноцінного виконання цих функцій жінці не вистачає відповідної освіти, знань у вирішенні побутових проблем, і, врешті, фінансової незалежності, оскільки жінки не можуть зреалізувати себе у багатьох професіях. У своїх статтях вона закликає якомога швидше зруйнувати стереотип жінки-ляльки, який склався у тогочасному польському суспільстві.

У публіцистичних творах та епістолярії Ольги Кобилянської спостерігається відстоювання права жінки на освіту, незалежність, свободу вибору у чоловічому світі. Захист прав жінок, з одного боку, та прагнення до сімейного щастя з іншого, показують, що світ не завжди готовий до такого сприйняття жінки, а тому сильні жінки приречені на самотність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дзюба І. З криниці літ : У 3 т. Київ, 2006. Т. 1. 975 с.
2. Ільків А. Від свободної орлиці до ніжної голубки: своєрідність епістолярних діалогів Ольги Кобилянської *Науковий вісник Чернівецького університету. Слов'янська філологія*. 2013. Вип. 697–699. С. 118–122.
3. Кобилянська О. Твори : В 5 т. Київ, 1963. Т. 5. 767 с.
4. Кобилянська О. Слова зворушеного серця. Щоденники. Автобіографії. Листи. Статті та спогади. Київ, 1982. 360 с.
5. Коцюбинська М. Листи і люди. Роздуми про епістолярну творчість. Київ, 2002. 582 с.
6. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі. Київ, 1999. 447 с.
7. Павлишин М. Ольга Кобилянська: прочитання. Харків, 2011. 359 с.
8. Толочко С. Образ нової, емансипованої жінки в повісті Ольги Кобилянської «Царівна». *Мова, культура, література у спектрі сучасних українознавчих досліджень*. За редакцією Ірини Кононенко, Світлани Романюк, Катажини Якубовської-Кравчик, Warszawa, 2023. Т. 2. С. 139–152.
9. Bigay–Mianowska A. Społeczeństwo polskie w twórczości Elizy Orzeszkowej. Kraków, 1991. 204 s.
10. Courtenay R. B. Młode pokolenie kobiet w powieściach Elizy Orzeszkowej. *Eliza Orzeszkowa: pamięć kultury: studia i głosy* / red. J.Ławski, S.Musijenko, Białystok– Grodno, 2019. S. 57–60.
11. Drogoszewski A. Eliza Orzeszkowa. Warszawa, 1993. 124 s.
12. Jankowski E. Eliza Orzeszkowa. Warszawa, 1973. 632 s.
13. Nitowski J. Eliza Orzeszkowa. Warszawa, 2003. 80 s.
14. Orzeszkowa E. Kilka słów o kobietach. Lublin, 2008. 6 s.
15. Orzeszkowa E. Listy zebrane. Wrocław, 1981. 662 s.
16. Przewóska M. Cz. Eliza Orzeszkowa w literaturze i w ruchu kobiecym. Kraków, 1999. 98 s.
17. Źmigrodzka M. Orzeszkowa. Młodość pozytywizmu. Warszawa, 1965. 496 s.